

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen bij het ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als monument met overgangszone van het fort van Kessel en omgeving in Nijlen (Kessel)

Provincie: Antwerpen

Gemeente: Nijlen, 3de afdeling, sectie A

Objectnummer: 4001/12026/119.1

Dossiernummer: 4.001/12026/101.1

Omschrijving:

Fort van Kessel en omgeving, Fortstraat zonder nummer

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel,

26 OKT. 2017

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS

1. Adviezen uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming

1.1. Adviezen uitgebracht door de departementen en agentschappen van de beleidsdomeinen Omgeving, MOW en LV

1.1.1. Beleidsdomein Omgeving

Het advies werd gevraagd op 20 juli 2017.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

1.1.2. Beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken

Het advies werd gevraagd op 20 juli 2017.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

1.1.3. Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Het advies werd gevraagd op 20 juli 2017.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

1.2. Advies uitgebracht door de betrokken gemeente Nijlen

Het advies werd gevraagd op 20 juli 2017.

Gemeente Nijlen

Het college van Burgemeester en Schepenen bracht op 7 augustus 2017 een gunstig advies uit over deze bescherming. Er waren geen opmerkingen. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit.

1.3. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 20 juli 2017.

De VCOE bracht op 28 augustus 2017 een voorwaardelijk gunstig advies uit over de bescherming van het onroerend goed (VCOE 2017046). Voor de volgende punten wenst zij een verduidelijking: "De commissie vraagt: De afbakening van de overgangszone verder te onderzoeken (paragraaf 3); Het waarderingskader voor de toekenning van de erfgoedwaarden verder te duiden (paragraaf 4); Te onderzoeken of ook 'het wijzigen van het (micro)relief' toelatingsplichtig kan worden gemaakt (paragraaf 7)". Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

a) VCOE vraagt "De afbakening van de overgangszone verder te onderzoeken". Concreet vraagt de VCOE een meer samenhangende en robuustere overgangszone te bekijken, in het bijzonder voor de percelen A591, A548D en A548H.

Bespreking:

Het agentschap Onroerend Erfgoed waardeert in het bijzonder het feit dat de VCOE haar vraag naar uitbreiding van de overgangszone concretiseert door de percelen uitdrukkelijk te benoemen. Perceel A591* heeft op het gewestplan 'bos' als bestemming. Vermits de doelstelling van de overgangszone erin bestaat de omliggende ruimte open te houden, is bij de afbakening van de overgangszone een selectie van percelen gemaakt die al open zijn, in concreto niet bebouwd of bebost. Het aanplanten van bomen en of houtige gewassen is één van de toelatingsplichtige werken in de overgangszone. Vermits aanplantingen tot het gebruikelijke bosbeheer behoren, werd besloten het perceel A591 uit de overgangszone te weren, omdat dit anders een grote administratieve last voor de eigenaar van dit bosperceel met zich mee zou brengen.

Percelen A548D en A548H* behoorden in de ontwerpversie van de afbakening tot de overgangszone. Op vraag van de gemeente zijn deze percelen uit de afbakening gehaald, omdat ze bedoeld zijn voor een geplande uitbreiding of verdichting van de nabijgelegen sportinfrastructuur. Vermits de gemeente Nijlen eigenaar is van het fort, werd vooraf met de gemeentelijke diensten afgestemd over de afbakening van de bescherming en de overgangszone. Naar aanleiding van het advies van de VCOE contacteerde de dossierbehandelaar nogmaals de gemeente, maar deze bleef bij haar standpunt. Om de toekomstige ruimtelijke ontwikkeling rond de bestaande sportinfrastructuur niet te hypothekeren, wordt er de voorkeur aan gegeven om percelen A448D en A548H niet aan de overgangszone toe te voegen.

* voor de ligging van de perceelnummers: zie plan bij het beschermingsdossier

b) VCOE vraagt het waarderingskader voor de toekenning van de erfgoedwaarden verder te duiden

Bespreking:

De toekenning van de erfgoedwaarden is gebaseerd op de definities in de inventarismethodologie (17 juli 2015: Ministerieel besluit tot vaststelling van de inventarismethodologie voor de inventaris van bouwkundig erfgoed, Belgisch Staatsblad 3 augustus 2015). Historische waarden zijn als volgt gedefinieerd: "Een onroerend goed heeft historische waarde als het getuigt van een (maatschappelijke) ontwikkeling, gebeurtenis, figuur, instelling of landgebruik uit het verleden van de mens." De in het beschermingsdossier vermelde historische waarden passen helemaal binnen deze definitie, zo bijvoorbeeld: "Het fort van Kessel in de buitenste fortengordel getuigt van een fase in de militaire strategie van ons land op het einde van de 19de-begin 20ste eeuw" wat we als een historische ontwikkeling in het defensiebeleid beschouwen; of nog "De Duitse opschriften in de fortgebouwen die de Belgische soms overschilderden, markeren de Duitse bezettingsperiode (1914-18)" of de oorlogsschade die getuigt van het militaire geweld tijdens de slag om de Nete (oktober 1914). Zowel de bezettingsperiode als de slag om de Nete zijn gebeurtenissen uit het menselijke verleden. Mogelijk herkent de VCOE in de beschrijving van de historische waarden ook culturele waarden. Beide waarden sluiten bij elkaar aan. Omdat 'culturele waarde' in zijn definitie van tijd- en regiogebonden menselijk gedrag als een zeer brede, alles overkoepelende waarde wordt beschouwd en bijgevolg met andere waarden overlapt, is binnen het agentschap Onroerend Erfgoed besloten deze waarde spaarzaam toe te passen.

Een onroerend goed heeft architecturale waarde als het getuigt van een fase of aspect van de (landschaps)architectuur of de bouwkunst in het verleden. Het kan gaan om typologie, stijl, oeuvre of materiaalgebruik. Concreet op het fort van Kessel toegepast gaat het bijvoorbeeld om een fort van tweede orde met aangehechte reverscaponnière, wat een welbepaald type fort is binnen het geheel van de fortengordels rond Antwerpen. Zoals blijkt uit het vergelijkend

kader tussen de forten in de buitenste fortengordel (punt 2.1.1 uit het inhoudelijke dossier) is het fort van Kessel het best bewaarde fort van dit type.

Het beeldbepalende karakter van het fort binnen de dorpskern van Kessel en de gevolgen van de wet van de krijgsmacht op de bebouwing zijn illustratief voor de ruimtelijk-structurerende waarde van het fort volgens de definitie in de inventarismethodologie, zijnde "Een onroerend goed heeft ruimtelijk-structurerende waarde als het de ruimte ordent, afbakt, structureert of de blik leidt." Zo heeft bij voorbeeld de wet op de krijgsmacht op het fort zijn stempel gedrukt op de ruimtelijke ordening binnen de dorpskern.

Welke technische waarde de VCOE in het fort van Kessel herkent, is niet helemaal duidelijk. Volgens de definitie heeft een onroerend goed technische waarde als het de ontwikkeling van de (cultuur)techniek in het verleden illustreert. Het gaat om technische toepassingen als illustratie van zowel traditionele als innovatieve technieken en materialen. Er is overwogen om het gebruik van beton als een technische waarde aan te halen, maar op het moment van de toepassing van dit materiaal bij de bouw van het fort van Kessel in 1906 was dit al lang geen innovatie meer. Het inhoudelijk dossier legt dit uit in rubriek 1.2.4, beton als bouw materiaal. Omdat ongewapend beton op het moment van de fortbouw al niet meer innovatief was en evenmin van een ambachtelijk bouw wijze getuigt, is besloten om het niet als technische waarde te vermelden. Het kenmerk is wel bij de architecturale waarde aangehaald, waarbij het fort als voorbeeld van vroege functionele betonarchitectuur wordt beschreven. Op basis van de waarden motiveert het agentschap Onroerend Erfgoed waarom een item wordt beschermd. Het geheel van aangevoerde argumenten binnen deze motivatie is belangrijker dan in welk vakje van de waarden een argument wordt gestopt.

Ook de volgende elementen zijn als technische waarde overwogen, maar niet behouden omdat ze op het moment van de bouw van het fort al niet meer als een innovatie in de fortbouw, de techniek of toepassing van materialen golden:

- de aanwezigheid van de geschutkoepels: geschutkoepels komen ook al in een vroegere fase van de fortbouw voor en zijn dus in die zin niet bijzonder of innovatief aan het fort van Kessel;
- wapentuig als getuige van het toegenomen schietbereik van de artillerie: restanten van het wapentuig zijn in het fort van Kessel niet bewaard;
- machines en motoren zijn uit het fort verwijderd.

De manier waarop het fort werd geventileerd, kan mogelijk wel als een vernieuwende techniek worden aangehaald. Ventilatie van de gebouwen was belangrijk in dit met aarde bedekte en met water omgeven fort. Gassen die tijdens beschietingen met de eigen artillerie vrijkwamen, of die als gevolg van explosies binnen dreigden te komen, moesten uit de gebouwen worden geweerd of gedreven. Daarom konden de binnenruimtes met behulp van een ingenieus ventilatiesysteem in overdruk worden geplaatst. De machines die het ventilatiesysteem in het fort van Kessel aandreven zijn verdwenen, maar ventilatiegaten, een dubbel buizensysteem via nissen in de muren, getuigen wel nog van dit ontwerp. Dit kenmerk wordt als technische waarde aan het beschermingsdossier toegevoegd.

c) De VCOE stelt voor om te onderzoeken of 'het wijzigen van het (micro)relief' toelatingsplichtig kan worden gemaakt.

Dit is een goede suggestie waarop in gegaan wordt. Deze toelatingsplicht vloeit voort uit de beheerdoelstelling om de degradatie van de microtopografie van het hele forteiland en het glacijs te voorkomen. Het beschermingsbesluit wordt aangepast.

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit. Beide documenten werden als volgt aangepast:

- In de aanhef wordt de technische waarde toegevoegd, zoals hieronder beschreven.
- Aan art. 5.1 wordt de formulering toegevoegd: *Het aanbrengen van grote of kleine reliëfwijzigingen.*

1.4. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige bescherming

De uitgebrachte adviezen hebben invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit. Beide documenten werden als volgt aangepast:

- De technische waarde werd toegevoegd: "Voor de forten werd een bijzonder ventilatiesysteem ontworpen. Ventilatie van de gebouwen was belangrijk in dit met aarde bedekte en met water omgeven fort. Gassen die tijdens beschietingen met de eigen artillerie vrijkwamen, of die als gevolg van explosies binnen dreigden te komen, moesten uit de gebouwen worden geweerd of gedreven. Daarom konden de binnenruimtes met behulp van een ingenieus ventilatiesysteem in overdruk worden geplaatst. De machines die het ventilatiesysteem in het fort van Kessel aandreven zijn verdwenen, maar ventilatiegaten, een dubbel buizensysteem via nissen in de muren, getuigen wel nog van dit ontwerp."
- Aan art. 5.1 van het ministeriele besluit tot voorlopige bescherming wordt de formulering toegevoegd: "Het aanbrengen van grote of kleine reliefwijzigingen".